

Bitka na Neretvi

Vrkić, Krešimir

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:264903>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Hrvatski jezik i književnost i
Povijest

Krešimir Vrkić

Bitka na Neretvi

Završni rad

doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2019.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za povijest

Sveučilišni preddiplomski dvopredmetni studij Hrvatski jezik i književnost i
Povijest

Krešimir Vrkić

Bitka na Neretvi

Završni rad

Humanističke znanosti, Povijest, Hrvatska i svjetska moderna i suvremena
povijest

doc. dr. sc. Slađana Josipović Batorek

Osijek, 2019.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni.

Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, datum 17. rujna 2019.

KREŠIMIR VRKIĆ ime
i prezime studenta, JMBAG
01222233491

Sažetak

Tijekom Drugog svjetskog rata, na području današnje Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine isprepletalo se nekoliko interesnih sfera. Hitler je namjeravao što prije riješiti pitanje jugoistoka Europe kako bi se mogao posvetiti važnijim i većim bitkama na ostalim frontama, ponajprije na istoku s SSSR-om. Problem u ostvarivanju Hitlerovih zamisli bili su partizani, koji su kroz čitav tijek rata razvijali svoje logističke, ali i organizacijske sposobnosti da bi kasnije ojačali do te mjere da su postali i dio savezničke koalicije. Hitler je nakon vojnih i političkih uspjeha narodnooslobodilačke borbe naredio uništenje Titove države i partizana, ali je podcijenio i partizansku strategiju i teren na kojemu su se bitke vodile. Partizanima je također pomogao i odnos osovinskih sila zajedno s Pavelićevom državom, tzv. Nezavisnom Državom Hrvatskom, prema narodu. Posebice se to odnosi na tretman Srba u NDH koji su, u strahu za vlastiti život, bježali u planinska područja i tamo se skrivali od vlasti. Osim ustaša, sa silama osovine kolaborirali su i četnici na čelu s vojvodom Dražom Mihailovićem. Nacistima Četnici nisu odgovarali, ali Talijani na čelu s Mussolinijem smatrali su ih dobrom protutežom gerilskoj partizanskoj vojsci. Nezadovoljne rezultatima operacije Weiss I osovinske su snage pokrenule operaciju Weiss II s ciljem uništenja partizana u četverokutu Glamoč – Livno – Jajce – Bugojno. U toj su se operaciji znatno oslonili na četničke snage koje su bile dobro utvrđene na lijevoj obali Neretve, ali četnici su u bitkama u kanjonu Neretve potpuno podbacili i protjerani su prema Crnoj Gori i Srbiji te otad nisu prelazili Drinu i ugrožavali partizanske položaje. Bitka u kanjonu Neretve još se u narodu naziva i Bitka za ranjenike jer je to doista i bila. Pod svaku cijenu se nastojalo obraniti ranjene i bolesne u Glavnoj bolnici te je zbog njihove evakuacije to možda najhumanija bitka narodnooslobodilačke borbe na području Jugoslavije.

Ključne riječi: partizani, Bitka na Neretvi, narodnooslobodilačka borba, evakuacija ranjenika

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Pozadina operacije Weiss.....	2
2.1. Napad Njemačke na SSSR i organiziranje akcija u Jugoslaviji	3
2.2. Ustroj NOV u divizije i korpusa i daljnji razvitak partizanskog pokreta	4
3. Operacija Weiss.....	5
3.1. Operacija Weiss I	5
3.1.1. Početne bitke operacije Weiss I – Kordun, Lika, Banija i Bosanska krajina	6
3.1.2. Završetak operacije Weiss I.....	6
3.1.3. Vojne akcije u Lici	7
3.2. „Unternehmen Weiss II“ – Bitka na Neretvi.....	8
3.2.1. „Prozor noćas mora pasti“	8
3.2.2. Operacije u kanjonu Neretve i završetak operacije Weiss II.....	9
3.2.3. Hrvati u Četvrtoj neprijateljskoj ofenzivi.....	10
3.2.4. Pogoršavanje prilika u Glavnoj bolnici – epidemije tifusa.....	11
3.3. Posljedice operacije Weiss II.....	11
4. Zaključak.....	13
5. Popis objavljenih izvora	14
6. Popis literature.....	14

1. Uvod

Drugi svjetski rat uveo je razdor u mnoge europske države, a u nekim je državama potaknuo narod na oslobođenje od okupatora i ostvarivanje zamisli o stvaranju vlastite države. Upravo takve pobude nastale su na prostoru Jugoslavije te su nastali pokreti za narodno oslobođenje. Takvi su pokreti pružali nadu narodu, posebice nižim slojevima, siromašnima i potlačenima. Stoga ne čudi brz napredak narodnooslobodilačkog partizanskog pokreta. Gerilskim načinom ratovanja partizanske su snage na čelu s Titom bile u stanju ugroziti daleko brojnije i tehnički moćnije snage. To se posebice odnosi na planinska i šumovita područja na kojima su partizani imali prednost pred regularnim vojskama. Upravo na takva područja partizani su nastojali odvući neprijateljske garnizone i tamo im nanijeti teške gubitke. Nacistička Njemačka i fašistička Italija nastojale su pod svaku cijenu uništiti partizane kako bi se mogli posvetiti drugim frontama. U tu su se svrhu služili saveznicima u vidu Pavelićeve Nezavisne Države Hrvatske i njezinih ustaških snaga, ali i četničkih snaga Draže Mihailovića. Budući da su ratovale protiv tolikog broja neprijateljskih snaga partizanske su jedinice morale voditi bitke na vrlo širokom području, a ujedno se, u skladu s partizanskim kodeksom, morala voditi briga o bolesnima i ranjenima. Cilj je ovoga seminarskog rada objasniti važnost Bitke na Neretvi u okviru NOB-a te u vremenskom i prostornom kontekstu. U početnom su poglavlju objašnjene okolnosti same četvrte neprijateljske ofenzive, svojevrsna pozadina i uzroci takvih događanja. Zatim se u zasebnim poglavljima obrađuju redom operacije Weiss I i Weiss II, odnosno Bitka na Neretvi. Oskudna je i često neobjektivna literatura za ovu tematiku, ali upravo je iz tog razloga spomenuta tematika izazovnija za obrađivati. Ovaj je rad utemeljen najvećim dijelom na starijoj literaturi i povijesnim izvorima.

2. Pozadina operacije Weiss

Sukobi su u jugoslavenskim pokrajinama započeli kasne jeseni 1941. godine u Srbiji gdje su se sukobili četnici, pod zapovjedništvom pukovnika Draže Mihailovića, i partizani, koji su ustajali protiv njemačke okupacije i njenih pomagača. Ubrzo su se sukobi proširili i na Crnu Goru, Bosnu i Hercegovinu, a do proljeća 1942. izbili su i u Hrvatskoj. Partizani su, pod vodstvom komunista, konstantno vršili napade na neprijatelje, bez obzira na vlastite vojne i civilne žrtve. Četnici su, s druge strane, smatrali da bi napadačke akcije protiv Nijemaca, Talijana i ostalih jačih vojski donijele prevelike žrtve.¹ Labović i Basta u monografiji *Partizani za pregovaračkim stolom 1941.-1945.* prijenose Titov govor u Zemunu 16. listopada 1945. godine: „... Ja sam mu (Draži) rekao:/- Ne valja čekati, jer će nas okupator istrijebiti.../On je odgovorio:/- Ne valja ići u rat protiv onakve sile koja je preko noći srušila Francusku, Poljsku, Čehoslovačku i druge zemlje... Ako ćemo se odupirati, istrebiće srpski narod...“²

Posebno su protiv takvih akcija bili nakon 16. rujna 1941., kada je Hitler naredio da se za svakog ubijenog Nijemca ubije 100, a za svakog ranjenog 50 civilnih zatvorenika. Tako su se četnici posvetili drugim ciljevima, primjerice obrani srpskog stanovništva od ustaškog genocida u NDH, osvećivanju Hrvatima i Muslimanima, ali i etničkom „čišćenju“ istočnih dijelova Bosne i Hercegovine. Tijekom 1941. bilo je nekoliko četničkih osvetničkih akcija, a masovnije genocidne akcije počeli su provoditi nakon što su potpuno raskinuli s partizanima krajem 1941. i tijekom sljedeće godine. Najviše je bilo muslimanskih žrtava, i to u istočnoj Bosni, a najviše je Hrvata i Srba koji se s četnicima nisu slagali stradalo tek u dijelovima Dalmatinske zagore, Kninske krajine i na malom dijelu Like.³

Suprotno tome, partizani su predstavljali program „ravnopravnih naroda“ što je vidljivo i u paroli o „bratstvu i jedinstvu“, ali ponajviše u mješovitom nacionalnom sastavu partizanskih jedinica, posebice u Hrvatskoj. I s njihove strane bilo je osvetničkih akcija paleža i ubijanja, primjerice u Boričevcu kod Donjeg Lapca 1941. Još su presudnije u distanciranju četnika od partizana bile razlike u dugoročnim ciljevima. Za Dražu Mihailovića četnici su predstavljali jugoslavensku vojsku u otadžbini, a što je vidljivo i u paroli „za kralja i otadžbinu“, s ciljem ratovanja za kontinuitet i obnovu monarhističke Jugoslavije. Partizani su, s druge strane, otvoreno istupali protiv kralja i izbjegličke vlade, kao i protiv obnove starog

¹ Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*, (Zagreb: Novi Liber, 2003.), 289.

² Đurica Labović, Milan Basta, *Partizani za pregovaračkim stolom 1941.-1945.*, (Zagreb: Naprijed, 1986.), 63.

³ Ivo Goldstein, *Hrvatska povijest*, (Zagreb: Novi Liber, 2003.), 289.

poretka. Evidentno je da su poslijeratnu Jugoslaviju četnici vidjeli kao Veliku Srbiju. Ta bi „Velika Srbija“ obuhvaćala Srbiju, Vojvodinu, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Makedoniju, Dalmaciju i ostalu Hrvatsku do linije Virovitica – Karlovac – Gospić – Karlobag, s koridorom kroz Gorski kotar radi izravne veze sa Slovenijom. Suprotno tome, partizani su zagovarali „Jugoslaviju sa šest ravnopravnih federalnih republika“ i demokraciju, ali naravno po komunističkom kroju.⁴

2.1. Napad Njemačke na SSSR i organiziranje akcija u Jugoslaviji

Pakt o prijateljstvu Njemačke i SSSR-a bio je na snazi sve do 22. lipnja 1941. te su se komunisti i u Jugoslaviji suzdržavali od otvorenih akcija protiv njemačkih okupatora i njihovih saveznika. Ipak, oni su se i te kako pripremali za njih potajno prikupljajući oružje, osnivajući vojne komitete i šireći svoje ideje i organizaciju na sve nezadovoljnije stanovništvo.⁵ Organizacije KPJ prikupljale su oružje i ostali vojni materijal koji je pristizao što iz naoružanja bivše jugoslavenske vojske, što iz prepada na skladišta oružja. Navodi se da su članovi Partije u Dalmaciji prikupili 2103 puške, 118 puškomitraljeza, više od 2000 ručnih bombi i velike količine municije. U Gorskom kotaru i Hrvatskom primorju prikupljeno je više od 450 pušaka, dvadeset mitraljeza i puškomitraljeza, u sjevernoj Hrvatskoj stotinjak pušaka, u Slavoniji više od 250 pušaka, 106 pištolja, 178 bombi i oko 80000 metaka, u Lici oko 900 pušaka i deset puškomitraljeza. Sve u svemu mnogo oružja, a većina je bila sakrivena u narodu, iako su bili u opasnosti od smrtne kazne svi koji nisu predali oružje ustašama. Važnu je ulogu u pripremanju oružanog ustanka imala Narodna pomoć, organizirana od Komunističke partije jer je okupljala najšire narodne slojeve i pružala materijalnu i ostalu pomoć oslobodilačkom pokretu. Tako je osnovana i mreža odbora Narodne pomoći u središtima kao što su Zagreb, Split i ostali veći gradovi Hrvatske.⁶

Napadom Njemačke na SSSR Moskva je uputila apel na sve komuniste okupirane Europe da se pokrenu i ustanu protiv okupatora. Već se na sam dan napada (22. lipnja), u Hrvatskoj osniva prvi gerilski odred – Sisački partizanski odred te se već idući dan minira pruga Sisak – Sunja, koja obilježava početak oružanih akcija antifašističkog otpora u Hrvatskoj. Komunisti su od početka trpjeli teške gubitke pa se Tito odlučuje za koncepciju

⁴ Isto, 289-290.

⁵ Isto, 283.

⁶ Zvonko Radoš, ur., *Hrvatska u NOB – fotomonografija*, (Zagreb: Grafički zavod Hrvatske[etc.], 1986.), 29-30.

gerilskog (partizanskog) ratovanja. U skladu s direktivama takvoga ratovanja, komunističko vodstvo u Hrvatskoj od sredine srpnja upućuje svoje najbolje organizatore u brdovite krajeve i u sela da povedu opću pobunu i gerilski rat. Ta će se koncepcija pokazati daleko efikasnijom od diverzija u gradovima. Na Kordun su poslani Ivo Marinković i Većeslav-Veco Holjevac, u Gorski kotar Ivo Marinković i Veljko Kovačević, na Baniji su bili Rade Končar i Josip Kraš, u Lici Marko Orešković, u Slavoniji Pavle Pajo Gregorić, u Dalmaciji Pavle Pap i Rade Končar te u Hrvatskom primorju Josip Đerda.⁷

2.2. Ustroj NOV u divizije i korpuse i daljnji razvitak partizanskog pokreta

Krajem 1942. godine narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije ustrojena je u divizije i korpuse te je tako dobila organizacijske oblike suvremene vojske. Ustrojstvo u divizije kao operativno-taktičke formacije omogućilo je još veće i složenije borbene operacije. Divizije su bile relativno malobrojne (oko 3000 vojnika), ali vrlo pokretne jedinice te su stoga bile sposobne za napadačke pothvate na širokom području, ali i napade na snažno utvrđena i jaka neprijateljska uporišta. Korpusi su brojali oko 15000 vojnika, a vodili su napadačke operacije na točno određenom području. Na taj je način NOVJ dobila znatne operativno-strategijske mogućnosti, a sastojala se od dva korpusa, osam divizija, 31 brigade i 36 partizanskih odreda.⁸

U to su vrijeme partizani u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj držali vrlo veliko područje od Livna i Glamoča preko Bihaća i Drvara pa sve do Korenice, Slunja i Vojnića. Ustašama su na sjeveru pomagali Nijemci, a na jugu Talijani, te su oni držali sve veće gradove i dijelove nekih glavnih komunikacija. Partizani su u to vrijeme već držali više od polovice teritorija NDH. Jedna od ključnih odluka te 1942. godine donesena je u studenome kada je Tito u Bihaću pred drugim predstavnicima partizanskog pokreta iz jugoslavenskih krajeva osnovao Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ). AVNOJ je predstavljao vrhovno predstavničko tijelo partizanskog pokreta, a ujedno je bio i zametak buduće vlasti u cijeloj Jugoslaviji. Već je tada bilo vidljivo da, iako je program bio antifašistički, a parole demokratske, upravo su komunisti imali monopol odlučivanja.⁹

⁷ Goldstein, *Hrvatska povijest*, 283-285.

⁸ Radoš, *Hrvatska u NOB*, 137-139.

⁹ Goldstein, *Hrvatska povijest*, 292

Dakako, ti su vojni i politički uspjesi NOB-a dospjeli i do Vrhovne komande njemačke vojske te je ocijenjeno da je cjelokupan njemački okupacijski sistem na području raskomadane Jugoslavije i Balkana došao pod ugrozu.¹⁰ Dana 18. i 19. prosinca 1942. godine u Glavnom stanu u Rastenburgu sam je Adolf Hitler rukovodio sastanak načelnika generalštabova i ministarstava vanjskih poslova Njemačke i Italije. Tada je odlučeno da će se poduzeti zimske operacije uništenja partizanske „Bihaćke republike“ i Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Hitlerovu je naredbu o uništenju NOVJ-e u djelo pokušao provesti general-pukovnik Löhrr koji je, zajedno s talijanskom Vrhovnom komandom, pripremio napad u više faza – plan Weiss I, II i III.¹¹

3. Operacija Weiss

3.1. Operacija Weiss I

Velika napadačka operacija njemačkih snaga, operacija Weiss, poznata u poslijeratnoj historiografiji i kao Četvrta ofenziva, otpočela je već u siječnju 1943. godine. Cilj operacije bio je uništenje glavnine partizana na području NDH. Za izvršenje operacije trebale su se pobrinuti tri operativne i jedna rezervna divizija, Volksdeutsche SS-divizija Prinz Eugen, jedna hrvatska legionarska divizija i probrani vojnici NDH. Italija je u operaciji sudjelovala s trima kompletnim divizijama, a kasnije i s dijelovima još triju. Također, znatne su ustaške i četničke snage sudjelovale u operaciji.¹²

Operacija je vođena na partizanskom oslobođenom teritoriju Banije, Korduna, Like i Bosanske krajine i to je ujedno i prva bitka u kojoj su sudjelovale novoformirane divizije i korpusi NOV. Po prvi put su u toj operaciji komande i štabovi NOV upravljale združenim jedinicama i to u zimskim uvjetima te na brdsko-planinskom području. Gojko Miljanić navodi da je ova operacija trebala biti izvedena na području „između linije: Karlovac – Glina – Bosanski Novi – Sanski Most – Bosanski Petrovac – Kulen Vakuf – Gračac – Gospić – Ogulin“, a osnovni je cilj operacije bio da se sa kružne osnovice postupno steže obruč i potući te potpuno uništiti snage NOV-a u odlučujućoj bitki u okruženju. Nijemci su bez sumnje podcijenili osobitosti zemljišta na kojemu su vodili operaciju te im je taktika „blitzkriega“ sa tempom do čak 100 km na dan od početka operacije bila u neskladu s mogućnostima na

¹⁰ Isto, 292-293.

¹¹ Radoš, *Hrvatska u NOB*, 176-177.

¹² Goldstein, *Hrvatska povijest*, 293

zemlji i stoga osuđena na propast. U operaciji Weiss I sudjelovale su s partizanske strane četiri kompletne divizije i druge snage od oko 24000 vojnika NOVJ. Pored tih snaga Vrhovni je štab u blizini pod neposrednom komandom imao sastave 1. i 2. proleterske i 3. udarne divizije, 9. krajiške brigade i glavninu 5. krajiške divizije, tj. ukupno oko 17000 vojnika, ali glavnina tih snaga nije direktno sudjelovala u operaciji Weiss I.¹³

3.1.1. Početne bitke operacije Weiss I – Kordun, Lika, Banija i Bosanska krajina

Bitka plana Weiss I započela je 20. siječnja, a trajala je do 22. veljače 1943. godine i vodila se istovremeno na širokom području Korduna, Like, Banije i Bosanske krajine. Borbe na Kordunu i Baniji trajale su od 20. do 30. siječnja, a Nijemci uz podršku talijanskih snaga na zahtjevnom su terenu napredovali vrlo sporo, manje od 10 km na dan. Uz svesrdan otpor partizanskih snaga, osovinske snage neprestano su uspijevale stezati обруč i osvajati sve više teritorija. Nijemci su zauzeli Kordun i Baniju te su već 31. siječnja prešle u napad na pravcu Ključ – Bosanski Petrovac. Početkom veljače Nijemci su osvojili Ripački klanac, jedan od ključnih objekata na tome području te je Vrhovni štab naredio Štabu 7. banijske divizije da se povuče prema Bosanskom Petrovcu i Kulen-Vakufu, a jednu brigadu poslali su na Oštrelj kako bi dočekali snage sa Grmeča.¹⁴

3.1.2. Završetak operacije Weiss I

Nijemci su i oko Grmeča zatvarali обруč, a dramatične su se borbe, s obostranim velikim gubicima, vodile 7. i 8. veljače. Sve su se brigade pod pritiskom povlačile sve dublje u šume Grmeča, a pritiskala ih je i glad, žeđ, zima te nesanica. Zbog takvih okolnosti 10. veljače štabovi brigada odlučili su se probiti na sjever preko ceste Sanski Most – Bosanska Krupa u sela ispod Grmeča. U noći s 11. na 12. veljače 5. i 6. brigada uspjele su se probiti iz njemačkog обруča, a u isto se vrijeme 2. krajiška brigada probila prema Lušci-Palanci te izvela iz njemačkog обруča i velik dio naroda. I dalje stežući обруč, njemačke su snage umjesto jedinica NOVJ uništavali skladišta i bolničke barake Grmeča te su se okupile na prostoru Sanski Most – Bosanski Petrovac – Ključ i pripremale za operaciju Weiss II. Nijemci su zauzeli dio partizanskog teritorija, ali nisu ostvarili ciljeve koje su si postavili prije operacije Weiss I. Prema Miljaniću, udružene njemačke, talijanske i domobranske snage

¹³ Gojko Miljanić, *Velike bitke na jugoslovenskom ratištu : 1941-1945* (Beograd: Narodna knjiga, 1987), 95-102

¹⁴ Isto, 102-114

imale su gubitke od preko 2100 vojnika, a i gubitci NOV bili su visoki – samo 4. i 5. krajiška i 8. kordunaška divizija izgubile su 774 vojnika.¹⁵

Padom Bihaća 27. siječnja 1943. godine ubrzala se i evakuacija Glavne bolnice Vrhovnog štaba s područja bosanskopetrovačkog bazena. Iz svih je bolnica za pokret bilo pripremljeno oko 2200 ranjenika i bolesnika. Istovremeno su s istog područja evakuirane i šumske bolnice te je sredinom veljače 1943. godine u Glamočkom polju bilo oko 3100 ranjenika i bolesnika, a njihov transport osiguravalo je i nekoliko stotina talijanskih zarobljenika.¹⁶ O tome nam svjedoči izvještaj Save Novakovića o evakuaciji tifusara i ranjenika: „Ispred nas kretala se kolona zarobljenih Talijana. Oborene glave, premoreni i izgladnjeli, kretali su se tromo i poslušno izvršavali svako naređenje pratioca. Poneki bi izletio na brzinu iz kolone, da bi odsjekao komad mesa od butine konja ili vola koji su ležali pogođeni rafalima avionskih mitraljeza ili bombi. Brzo su se vraćali u kolonu i u hodu jeli ugrabljene zalogaje.“¹⁷

3.1.3. Vojne akcije u Lici

U Lici su istovremeno talijanske snage neuspješno pokušavale spojiti obruč s njemačkim snagama, da bi na kraju vodili operacije izvlačenja.¹⁸ Na prometnici Gospić – Bunić – Korenica, te na padinama Plješivice vođene su žestoke borbe, a sve s ciljem zaštite partizanskih bolnica, zemunica, kao i velikih narodnih zbjegova na Kamenskom i Bijelim potocima.¹⁹ Talijanska divizija „Sassari“ u Lapcu je ostala bez 911 vojnika, a ostavila je i znatan dio naoružanja i opreme – tri topa, pet tenkova, šest radio-stanica, 11 mitraljeza, velike količine šatora, nafte, benzina i municije, 66 kamiona i drugo. Snage 1. hrvatskog korpusa na prostoru Like imale su u mjesec dana borbe daleko manje gubitke od Talijana - oko 150 mrtvih i 300 ranjenih vojnika. Tako je bitka završena samo s djelomičnim uspjehom zauzimanjem dijela partizanskog teritorija.²⁰

¹⁵ Isto, 114-115

¹⁶ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918 – 1988.*, knj 2: *Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941-1945* (Beograd: Nolit, 1988), 244

¹⁷ Savo Novaković, „Evakuacija tifusara i ranjenika“, u: *NERETVA - zbornik, 3: Proleterske i udarne divizije u bici na Neretvi*, ur. Petar Brajović et al. (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1965), 429

¹⁸ Miljanić, *Velike bitke na jugoslovenskom ratištu : 1941-1945*, 115-118

¹⁹ Đuro Zatezalo, *Narodna vlast na Kordunu, Baniji i Lici 1941-1945* (Karlovac, Historijski arhiv u Karlovcu: 1978), 166

²⁰ Miljanić, *Velike bitke na jugoslovenskom ratištu : 1941-1945*, 115-118

3.2. „Unternehmen Weiss II“ – Bitka na Neretvi

Početak veljače 1943. u dolini rijeke Neretve uzvodno od Mostara i njene pritoke Rame bili su dijelovi talijanske divizije „Murgge“, zatim slabiji dijelovi 6. domobranske divizije, ali i lokalne četničke jedinice i one su organizirale obranu većih naseljenih mjesta – Prozora, Jablanice i Konjica. Trebali su obraniti i pojedina sela, željezničke stanice i značajnije objekte na prometnicama te su u tu svrhu podignuti bunker i skloništa, a u spomenutim većim mjestima talijanske su snage osigurale velike zalihe hrane, municije i oružja.²¹

Prije početka operacije „Weiss II“ Joachim von Ribbentrop, ministar vanjskih poslova Trećeg Reicha, s generalom Walterom Warlimontom posjetio je Rim. U talijanskoj Vrhovnoj komandi Warlimont je istaknuo da do sada protiv partizana nisu postigli željene rezultate te da ih u nastavku napada moraju uništiti u četverokutu Glamoč – Livno – Jajce – Bugojno. Osim toga, neophodnim je smatrao i razoružavanje četnika te vojno uništenje njihove jezgre, što se kosilo s mišljenjem Mussolinijevog generala Ambrozija koji je smatrao da partizane treba razbiti upravo četnicima i tako ostvariti dva cilja. I sam je Mussolini smatrao da je najbolje rješenje za jednu „gerilu“ upravo druga gerilska vojska.²²

3.2.1. „Prozor noćas mora pasti“

Druga proleterska divizija 9. je veljače dijelom snaga oslobodila Posušje, a idući dan je sa dvije brigade oslobodila i Imotski. Već 18. veljače osvojeno je i selo Drežnica na desnoj obali Neretve gdje se nakon dvodnevni borbi talijanska četa vojnika iz sastava 260. puka predala 2. i 4. proleterskoj brigadi.²³ Ti su uspjesi predstavljali opasnost za boksitne rudnike oko Mostara, ali i za talijanski garnizon u Prozoru te su ujedno bili početak protunapada NOVJ.²⁴ Treća udarna divizija 15. je veljače napala neprijateljski garnizon u Prozoru gdje su se nalazili dijelovi talijanske divizije „Murgge“.²⁵ U sastavu tog garnizona bilo je deset tenkova, topovi, ali i baterije teških minobacača. Povrh svega toga, teren oko grada je posve otkriven te su vojnici bili pod direktnom vatrom. Taj je partizanski napad završio neuspješno,

²¹ Ahmed Đonlagić, *Bitka na Neretvi* (Beograd, NIU „Narodna armija“: 1979), 23

²² Petranović, *Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941-1945*, 247

²³ Miljanić, *Velike bitke na jugoslovenskom ratištu : 1941-1945*, 122

²⁴ Đonlagić, *Bitka na Neretvi*, 23

²⁵ Miljanić, *Velike bitke na jugoslovenskom ratištu : 1941-1945*, 123

tek je 1. dalmatinska brigada uspjela likvidirati bunkere na svom pravcu napada i upala u grad, ali i njoj je naređeno povlačenje na polazne položaje.²⁶

Već je sljedećeg dana Tito naredio ponavljanje napada riječima „Prozor noćas mora pasti“. Napadu 3. divizije pridružile su se još i snage 3. krajiške brigade i 1. proleterske divizije te je u toku noći sa 16. na 17. veljače nakon uspješnih borbi Prozor bio oslobođen. Vrlo dobro utvrđena i čuvana Jablanica oslobođena je 22. veljače te je tako stvoren mostobran na Neretvi.²⁷ Ipak, osovinske su snage 27. veljače obnovile navalu na potezu Gornji Vakuf – Prozor. Silovitim su udarom odbačeni partizanski branioci te je čak bio izgledan i pad Prozora, što bi ujedno značilo i smrt 4.000 ranjenika i tifusara zbog pada Glavne bolnice. Iz tog je razloga Tito u protuudar poslao 1. i 2. (bez 2. dalmatinske brigade) proletersku diviziju.²⁸

3.2.2. Operacije u kanjonu Neretve i završetak operacije

Weiss II

Nakon toga su jedinice NOVJ zauzele i Ostrožac te su potukle talijansku diviziju „Murgge“ i izvršile protuudar na sjever, prema Gornjem Vakufu uz istovremeno rušenje neretvanskih mostova s ciljem spašavanja ranjenika. Također, rušenje mostova trebalo je i onemogućiti spajanje Nijemaca i Talijana te prijelaz četnika s lijeve na desnu stranu rijeke. Stoga je pionirska četa Vrhovnog štaba 4. ožujka porušila pet mostova na Neretvi, a već je sutradan počela izgradnja pontonskog mosta kod Jablanice. Najteže su se borbe vodile na prijevoju Makljena gdje su snage NOVJ nastojale spasiti Glavnu bolnicu s oko 3500 ranjenika.²⁹

Jedinice glavne operativne grupe NOVJ planirale su protuudar na sjever, ali su 5. ožujka krenule prema Neretvi koju su preko improviziranog mosta i prešle u noći sa 6. na 7. ožujka. U transportu ranjenika sudjelovale su 9. dalmatinska divizija i dio 7. divizije. Tako je težište operacija stavljeno u kanjon Neretve.³⁰ Na lijevoj obali rijeke bili su stacionirani četnici, njih od 11000 do 20000 (različiti podaci u izvorima) ali su ubrzo po dolasku snaga

²⁶ Sibe Kvesić, *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi* (Split, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1979), 484-487

²⁷ Miljanić, *Velike bitke na jugoslovenskom ratištu : 1941-1945*, 123-124

²⁸ Dinko Odak, *IV. neprijateljska ofenziva – Unternehmen Weiss II: Bitka na Neretvi*, Povijest.hr, pristup ostvaren 16. 8. 2019, <http://povijest.net/2018/?p=676>

²⁹ Petranović, *Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941-1945*, 245

³⁰ Isto, 245-246

NOVJ teško potučeni kod sela Glavatičevo, Kalinovik i Nevesinje³¹ i njihov je ostatak protjeran do Crne Gore i Srbije te one otad više nisu djelovale na prostoru zapadno od Drine.³² Četnici su uporno pokušavali zauzeti Nevesinje jer su smatrali da bi gubitak istog porazno djelovao kako na moral vojnika tako i na četnički raspoloženo stanovništvo. Stoga su četnički zapovjednici tjerovali vojnike na bezumni otpor, ali naravno bez uspjeha.³³ Mihailović je početkom lipnja 1943. otišao u Srbiju, a nakon tog neuspjeha Nijemci su bili još više kritički raspoloženi prema četnicima i predbacivali Mihailoviću da je podbacio te da je najveći krivac za neuspjeh svoje vojske. Također, Hitler je predbacivao i Talijanima zbog povjerenja koje su dali četnicima te je zabranio da im se daju informacije o sljedećoj napadačkoj operaciji - „Schwarz“.³⁴

Tako je završena višemjesečna bitka u kojoj su partizani pobijedili iz razloga što su očuvali glavninu svojih snaga i spasili ranjenike te se riješili četnika zapadno od Drine. Italija je kapitulirala nekoliko mjeseci kasnije, a nakon toga će partizani razoružati njihove snage ujedno uspostavivši vezu sa zapadnim saveznicima u Italiji. Partizani su tako dovoljno ojačali da su ih na Teheranskoj konferenciji i službeno priznali kao sudionika savezničke antifašističke koalicije.³⁵

3.2.3. Hrvati u Četvrtoj neprijateljskoj ofenzivi

Hrvatske jedinice u sklopu glavnih snaga NOV koje su se povlačile do Neretve i do kraja sudjelovale u Četvrtoj ofenzivi bile su samo 7. banijska i 9. dalmatinska divizija. Ivan Rukavina, komandant Glavnog štaba za Hrvatsku, sa 6. ličkom i 8. kordunaškom divizijom te s nekoliko lokalnih odreda povlačio se samo do planine Plješivice na hrvatsko-bosanskohercegovačkoj granici. Pričekavši prolazak neprijateljskih snaga prema jugoistoku izbjegao je frontalni sukob i daljnje povlačenje te je tako sačuvao jezgru hrvatskih partizana od daljnjih većih žrtava. Ipak, Vrhovni mu je štab to predbacio jer nije slijedio partizansku glavninu te ga je premjestio na niži vojni položaj, tj. na položaj komandanta Prvoga hrvatskog partizanskog korpusa.³⁶

³¹ Isto, 248

³² Goldstein, *Hrvatska povijest*, 293

³³ Kvesić, *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi*, 522

³⁴ Petranović, *Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941-1945*, 248

³⁵ „Bitka na Neretvi – spašavanje ranjenika i razbijanje četnika – 1943.“, Povijest.hr, pristup ostvaren 16. 8. 2019., <https://povijest.hr/nadanasnjidan/bitka-na-neretvi-spasavanje-ranjenika-i-razbijanje-cetnika-1943/>

³⁶ Goldstein, *Hrvatska povijest*, 293

3.2.4. Pogoršavanje prilika u Glavnoj bolnici – epidemije tifusa

Velik problem u koloni ranjenika u sastavu Glavne bolnice bio je neprekidan porast tifusa, a sve su zalihe najpotrebnijih lijekova bile potrošene. Ipak, briga o ranjenicima, prema Gojku Nikolišu, u ovoj je bitki, ali i u cjelokupnoj narodnooslobodilačkoj borbi imala čak i kulturni značaj te su bitke za ranjenike postale operativni faktor u planovima operacija.³⁷ O tome svjedoči i Savo Novaković: „Kada spustiše dvojica nosila sa teškim tifusarima, na prvim poznao školskog druga Miloša Šobata, borca 3. krajiške brigade. Ležao je nepomično i gledao oko sebe. Nije me odmah prepoznao i tek kada ga upitah kako je, da li je gladan, on kao da se prenu, poznao me i jedva čujnim glasom reče da već tri dana nije ništa jeo. Radostan što mogu nešto za njega učiniti izvadih komad kruha koji sam nekako bio sačuvala. Htio sam mu ga cijelog dati, ali i tifusar sa drugih nosila zatraži kruha. Podijelio sam im. Nosio ih ubrzo odniješe s ostalima za kolonom.“³⁸

3.3. Posljedice operacije Weiss II

Nakon što su se izvukle iz bitaka neretvanskog kanjona, jedinice Glavne operativne grupe zajedno s ranjenicima ušle su u pakao nove njemačko-talijansko-ustaške ofenzive.³⁹ Njemačka je Vrhovna komanda, nezadovoljna nepotpunim uspjehom operacije Weiss, naredila svojim jedinicama da nastave progoniti i uništavati glavninu NOV-a operacijom Schwarz.⁴⁰ U svibnju i lipnju 1943. na planinskim pustošima Durmitora, Vučeva, Maglića, Volujka i Zelengore upravo su ranjeni i bolesni postali najveće žrtve Bitke na Sutjesci.⁴¹

Posljedice gotovo dvomjesečne borbe kod partizana su oko 10000 poginulih, nestalih i ranjenih te oko 2.000 zarobljenih vojnika. S druge strane, kod Nijemaca je 514 vojnika poginulo, 1214 ih je ranjeno, a 158 je nestalo. Kod domobrana i ustaša bilo je 126 poginulih, 258 ranjenih i 218 nestalih. Kod Talijana se broji 1.605 poginulih, 983 zarobljenih, a 259 regimenta div. „Murgge“ u potpunosti je uništena u ofenzivi i njezini su gubici nepoznati.

³⁷ Petranović, *Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941-1945*, 246

³⁸ Novaković, „Evakuacija tifusara i ranjenika“, 430

³⁹ Petranović, *Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941-1945*, 246

⁴⁰ Goldstein, *Hrvatska povijest*, 293

⁴¹ Petranović, *Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941-1945*, 246

Četničkih žrtava procjenjuje se na 2000-3000 ljudi. Na kraju se dolazi do brojke od 6500-7500 osovinskih gubitaka u ljudstvu.⁴²

Bitka na Neretvi poslužila je kao inspiracija i u umjetnosti pa je prema njoj snimljen istoimeni čuveni film Veljka Bulaića, u kojem su glumile, između ostalog, i svjetske zvijezde poput Yula Brynnera i Orsona Wellesa.⁴³

⁴² Dinko Odak, *IV. neprijateljska ofenziva – Unternehmen Weiss II: Bitka na Neretvi*, Povijest.hr, pristup ostvaren 16. 8. 2019, <http://povijest.net/2018/?p=676>

⁴³ „Bitka na Neretvi – spašavanje ranjenika i razbijanje četnika – 1943.“, Povijest.hr, pristup ostvaren 17. 8. 2019., <https://povijest.hr/nadanasnjidan/bitka-na-neretvi-spasavanje-ranjenika-i-razbijanje-cetnika-1943/>

4. Zaključak

Zbog broja sudionika i nacističkih planova da oslabe partizanske snage angažirajući ih na više fronti, bitke operacije Weiss I vođene su od 20. siječnja do 22. veljače 1943. na širokom području Korduna, Like, Banije i Bosanske krajine, ali, iako su zauzeli dobar dio partizanskog teritorija i stegli obruč oko njih, nacisti nisu bili zadovoljni ostvarenim rezultatima. Iz tog su razloga osmislili plan sljedeće operacije, Weiss II, gdje su imperativom smatrali uništenje partizana u četverokutu Glamoč – Livno – Jajce – Bugojno. Ipak, ni u toj drugoj operaciji nisu uspjeli ostvariti postavljene ciljeve. Štoviše, operacije su imale čak i protuučinak jer umjesto uništenja Titove države i partizana dale su istima „vjetar u leđa“ i potakle daljnji razvitak jugoslavenskih ideja. Iz tog je razloga Narodnooslobodilačka vojska Jugoslavije čak i unatoč znatnim gubicima stvarni pobjednik Četvrte neprijateljske ofenzive. Operacija Weiss II, još nazivana i Bitka na Neretvi, bila je jedna od najhumanijih bitaka NOB-a jer je primarni cilj partizana – spašavanje ranjenika i bolesnika Glavne bolnice – bio ostvaren, a ujedno je briga o ranjenicima postala i jedan od kulturnih simbola cijele borbe. Koliko su uspjeha imali partizani u toj bitci dovoljno govori činjenica da nakon nje četnici više nisu prelazili na prostor preko Drine i više nisu bili respektabilna vojna sila, a nacisti više nisu imali povjerenja u fašističke saveznike iz Italije. Bitka je ujedno poslužila i kao inspiracija za čuveni film Bitka na Neretvi, redatelja Veljka Bulaića.

5. Popis objavljenih izvora

1. Savo Novaković, „Evakuacija tifusara i ranjenika“, u: *NERETVA - zbornik, 3: Proleterske i udarne divizije u bici na Neretvi*, uredili Brajović, Petar; Donlagić, Ahmet; Đuričković, Boško; Kovačević, Veliko; Kučan, Viktor; Ljubičić, Nikola; Perović, Branko; Sotler, Franc; Savković, Svetislav, 429-437. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1965.

6. Popis literature

1. Basta, Milan; Labović, Đurica. *Partizani za pregovaračkim stolom 1941-1945*. Zagreb: Naprijed, 1986.
2. Bitka na Neretvi – spašavanje ranjenika i razbijanje četnika – 1943.“, Povijest.hr, pristup ostvaren 16. 8. 2019., <https://povijest.hr/nadanasnjidan/bitka-na-neretvi-spasavanje-ranjenika-i-razbijanje-cetnika-1943/>
3. Donlagić, Ahmed. *Bitka na Neretvi*. Beograd, NIU „Narodna armija“: 1979
4. Goldstein, Ivo. *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi Liber, 2003.
5. Kvesić, Sibe. *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi*. Split, Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije: 1979
6. Radoš, Zvonko, ur., *Hrvatska u NOB – fotomonografija*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske[etc.], 1986.
7. Miljanić, Gojko. *Velike bitke na jugoslovenskom ratištu : 1941-1945*. Beograd: Narodna knjiga, 1987
8. Odak, Dinko, *IV. neprijateljska ofenziva – Unternehmen Weiss II: Bitka na Neretvi*, Povijest.hr, pristup ostvaren 16. 8. 2019, <http://povijest.net/2018/?p=676>
9. Petranović, Branko. *Istorija Jugoslavije 1918 – 1988.*, knj 2: *Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941-1945*. Beograd: Nolit, 1988
10. Zatezalo, Đuro. *Narodna vlast na Kordunu, Baniji i Lici 1941-1945*. Karlovac, Historijski arhiv u Karlovcu: 1978